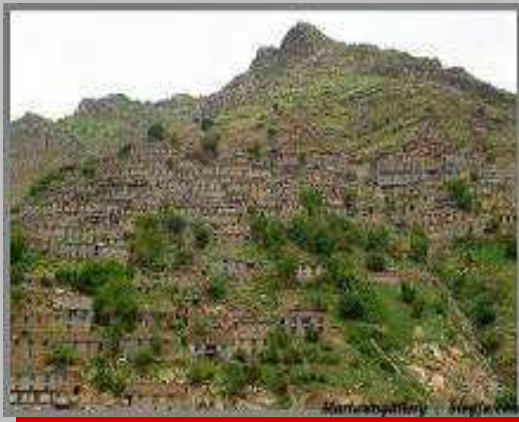

هورامان

ژماره 13 ومانځه و 9 و ساله و 2008

کوفارڼو کرلاچېنمى مانکانن بېستنه و نويسمرا هورامانى هرشکمرؤ

ناهوورامان

نوربانيزم-بارکهردى جه لادهگاوه

پهى شارى و هيژو کهلتورى

ململانس شارستانهکا

گم بيهى جه دهگايپوه به گهوره ييو
دنيای

دهسه لات هه ر پاسه مشؤ نيماكاتى ميدياي
ته مام بنجو وه روو ده سوو هه ورامبيه كا

پرسى دوايزمهكان له بونيادى فيكريدا

ئاوهرپۆك

مىملىنى ئارستانە كا

ئاپەرە 3 ھۆرامان عبدالرحمان

ئاھوورامان بەشو 2

ئاپەرە 7 جەلېل عەباسى

گم بېھى جە دەگايىئوھ بە گەورە يىو دىئاي!

ئاپەرە 10 تارق وەيسى

چەم پەنەكەوتە و بەرپىز (موختارى كەرىمى)

ئاپەرە 12 ھەورامان علي توفىق

پرسى دواىزمەكان نە بونىادى فىكىرىدا

ئاپەرە 15 علي زەئىمى

نۆربانىزم باركەردى جە لادەگاۋە پەى شارى و
ھىزو كەنتورى

ئاپەرە 21 ناسۆ بيارەيى

دەستەمۇ نويسمىرا

• ئاسو جيارەيى

asso.byari@telia.com

• جىلىلى عەباسى

pirshaliar@yahoo.com

• ئەردەلەن عەبدىللا

ardellen4@yahoo.de

• ھەورامان عەلى

توفىق

berzi-san@web.de

مللانی شمارستانه کا

هؤرامان عبدالرحمان

سويد / لوند 12-07-2008

سیاسه تی نیوده وله تی
، که فرته ر ئی
کولتووری سه روو
بنجه و مه زه به کاوه
رستینی. ئی نویسیا
چی وهرنه ئامان
تهرجه مه و به حسه
مه شهوره که و پرؤفیسور
(Samuel P)

یا (Huntington)
به نامی " Clash of
Civilization" که جه
ساله و 1993 یه نه
نویستش وه دماچار
جه ساله و 1996 ی به
شیوه و کتیبی بلاوش
که ردو. هؤنتینگتون 18
به پریلو 1927 جه
شده ئی بهن، پرؤفیسور
سیاسه ت زانا جه
دانسگا و
(Harvard) یه نه جه
نه مریکانه. ئارو
لیکولیه وه کیش به
شیویوی و هروه لا دلی
دانسگا کا و دنیا یه نه
جه بوارو و زانستو
سیاسه تیه نه political
(Science) و نیا و وه
بیینی به سه رچاوه و
به حسه کرده و

جه سه ره تاو ئی سه ده یه نه و به به رده و امیچ جه
ئایینده نه پرؤسه و فاریای جیهانی ئینا زیاد بیه یه نه،
هه رپاسه تاریخ به یما باسکه رو که چهنی پرؤسی فارپی
گوریو دراماتیکیی روه شادینه . پهی نمونه ی جه
وه راسانو ئه ورو پاییه نه سیسته می ئابوری وه لاتی جه
پلانه و ده وله تیو بی به بازاری نازاد که یون جه خاله
ههره گرنگه کاو لیبرالیزی. ئی فارپییه یون چا
پرؤسه و فارپیایا، هه رپاسه فارپیای ده سه لاتی ره هاو
ده وله تا پهی که مته ر بیه یی و زیاته ر وه لکوتهی کومه لگا
مه ده نیه کا جه دؤله ته پیشه سازیه کا وه ئاوا (روئاوا) یه نه،
فارپیوته ربی. دمانته ر فارپیای جه نگی سه ردی به یینو
بلوکه و وه راسان وه راوا پهی وه زعیوی زیاته ر ترسنایکی
ره نگرئی به ناشیونالیستی جیهانی. به لام جه ئارونه
زیاته ر روشنا که فارپی ته ری ئینی راوه که مه یا سه رو
جیهانیو سیاسه تی جیهانیه ره، ئی فارپی وه رفراوانه
جیهانی خو مشیوم هؤکاری تایبه تیشا با ، فره و
دانشمه نداو زانستو سیاسه تی په یلوئ جورا و جوری فریشا
ته رجه که ردینی ، هه ریو به جوربو ئه نه یاوا و ویشا به بیان
که رده ن. به لام به په یلواو پرؤفیسور (Samuel P)
Huntington ی چی سه رده مه نه یاسا نیوده وله تیه کی وه
سیاسه تی نیوده وله تی فورمیوته ر یان باوا چمی شکلیوته ر
جه ویگیرا، ئادیچ دهره نجامو و کاریگه ری تندوتیزی به یینو
کولتوره جیاوازه کان. نام بریا مه خسه دش ئانه ن که
جیاوازی کلتوره کا بوبه بریارده روو شیوه ی تازه ی یاسا
نیوده وله تیه کا وه کاریگه ری تایبه تیچ منیوره سه رو

دانشمه‌ندا به چه‌ندین زوانی جوراوجوری. منیچ په‌ی ئانه‌یه وانه‌ری هۆرامی بیبه‌ش نه‌بو چی زانسته سیاسیه‌یه به زوانه شیرینه‌که‌و ویش، حه‌زم که‌رد ته‌رجه‌و ئا به‌حسیه به‌زوانی هۆرامی په‌ی وانه‌ره هۆرامیه به‌ریزه‌کا بلا‌و که‌روؤ. ممکینا ئی به‌حسه جه برپو زنجیرا پیک ئامابوو منیچ به‌پاو ده‌رفه‌تی هه‌ر جاریو به‌شیوش بلا‌و که‌روه پا هیوانا سوود به‌خش بوو په‌ی گرد لاییوی.

نیوده‌وله‌تی جه ساله‌کا ئایینه‌یه‌نه چ فۆرمو شکلیو جه‌وی گیرو.

هۆنتینگتون ماچو نه‌زه‌ره‌و من ئینینه‌که‌: هۆکاروتنوتیزی جه ئایینه‌نه به‌ینو مه‌ردمه‌کا دنیایه‌نه کاراکته‌رو

ئایدیولۆجیه‌کا نیا وه خه‌تاو سروشتو سیستمی ئابوریچ نیا. به‌لکو سه‌رچه‌مه‌و دروسیه‌ی ئا تنوتیزیه جیاوازی به‌ینو مه‌ردم‌کاو دنیایا

که بنه‌ره‌تیه‌رین سه‌رچاوه‌و هورقولیای ئا تنوتیزیه‌نه ، ئی جیاوازیچه هۆکاره‌که‌ش

جیاوازی جوو کولتوره‌کان. ئاد ماچو ده‌وله‌ته ناتیونه‌کی هه‌ر یاسه‌ به‌ مه‌حکه‌میو به‌

ده‌سه‌لاتو ویشاوه‌ پسه‌ ئه‌کته‌را جه سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تیه‌نه مه‌ناوه‌، به‌لام تنوتیزیه

جیهانیه‌ گۆره‌کی به‌ینو نه‌ته‌وه‌کانه و گروپه وردیه‌کانه‌ پوه‌مدا چون هه‌ریوچانیشا سه‌ربه کولتورمشته‌ره‌کیوی

هۆنتینگتون دمای ئانه‌یه‌ ماچو پرۆسه‌کی فارپای جه دنیانه تا می‌ فری با به‌لام رفیو میوه‌رو که شارستانییه‌کی دنیای روبه‌رو یه‌کتری مه‌دا. ئاد ماچو دمای فارپای جه‌نگو سه‌ردی به‌ینو دوه‌ بلۆکه‌که‌و دنیایه‌نه جه‌نگو کلتوره جیاوازه‌کا ده‌سپه‌نه که‌رو هه‌رپاسه‌ که‌ دیارا روداوه سیاسیه جیهانییه‌کی ئینیراوه‌ گناه‌ه‌ دلی وه‌زعیویته‌ری و جیهانی به‌ره‌و ئاکامیوته‌ر به‌را. هۆنتینگتون ماچو:

فره‌ زو برپو روشنفکریو دانشمه‌ندی ده‌سه‌که‌رد به‌ نویسته‌یو نیشانه‌دای په‌یلوایه‌کاشا په‌ی مه‌ردمو دنیای، ئا روشنشکه‌راوه‌ که‌ ئی گۆرانکاریی که‌ مه‌یا ملو دنیایه‌ره‌و سیاسه‌تو نیوده‌وله‌تیه‌ره‌ چیشینیو چه‌نی وینا کریا. چونکه‌ فره‌و دانشمه‌ندا پاسه‌ ئیدیعا که‌را که‌ تاریخ خه‌ریکا یاوان خاله‌و کوتای ، هه‌رپاسه‌ که‌ وینمی حه‌ساده‌تو رقه‌به‌رایه‌تی کونو به‌ینو ده‌وله‌ته‌ناتیونه‌کا (ده‌وله‌ته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کا) خه‌ریکا سه‌رجه‌نو میدانداری ماروناوه‌ دلی سیاسه‌تینیوده‌وله‌تی، په‌ینمونه‌ی رۆلو ده‌وله‌تا و گرنگیشا خه‌ریکا که‌مبوغه‌ به‌هۆکارو گرژی به‌ینو گروپه‌ ئه‌تنیکیه جیاخوازه‌کا و ئنته‌رناسیونالیسمیه‌کا. نامه‌بریا ماچو، هه‌ریو چی ئه‌نه‌یاوایاو سه‌ریه‌ برپو په‌یلوی جیاوازی جه‌ ویگیرا جه‌ میدانو حه‌قیقه‌تیه‌نه. به‌لام کړو‌کو مه‌سه‌له‌کی وزیان که‌نارو تائیسه‌ که‌سی باس نه‌که‌ردن ، که‌ ئی تنوتیزیو فارپایه‌ چکوفه‌ سه‌رچه‌مه‌ش گرتنه‌، که‌ فره‌ مومکینا ئا کړو‌کو مه‌سه‌لی برپارده‌ر بوو که‌ سیاسه‌تی

نازیسمیو و
دیموکراتیکه و پروئاوای،
وه دماجاریچ بهینو
دیموکراتیو کومونیسمی.
جه وهختو جهنگی
سهردیه نه ئی تننو
تیزیه شکلیوی
دوهجه مسهریش
جه ویگرت پسه و
تننوتیزی بهینو دوی
زلهیزا. پیا تافو واچو
هیچکام چا زلهیزا پسه
دهوله تیوی نه ته وه بی
ویشا نیشانه نه دینی،
به لکو ههردویلی ویشا
پیناسه که رینی سهر و
خاله و دهسپه نه که رده و
نایدیولوجیشاوه.

هونتینگتون پوکهی لوانو
تاریخو تننوتیزیو
ململانوه مروقیه ره تا
وینیوما نیشانه بدو وه
کروکو مهسه له کی
بیزوقه که ئی سمر
سمر و بهینو خه لکیه
هؤکاره کهش چیشا.
پوکهی ماچو تننوتیزیو
ناکویکی بهینو
پادشاکاو، دهوله ته
نه ته وه بی وه دماجار
نایدیولوجیه کا
وه لیگرچیویه نه ناکویو

جیاوازیه نی . دهره نجام یهک جهنگی شارستانی جه
ناینده نه روهمدو که کاریگهری ته مام سهر و
سیاسه ته نیوده وه له تیه کاره منیوره. خه ته ی وه لینه و ئا
تننوتیزیه (خط الامامی) سنورو بهینو قه له مره و
کلتوره کان. یانی چکو سنورو کلتوریوی ته مامیو سنورو
کلتوریوته ری دهسپه نه که رو، چا بهینه نه ناکویه کی ئیتر
ویشا مرمانا. که هونتینگتون بازنیو کیشو دهورو ههریو چی
کلتوره جیاوازانه که قه له مره و شا چکو دهسپه نه که رو چکو
کوناشمی وه پهنه ش ماچو "Culture Circle" (بازنه
کلتور) دما ته ره دریزی ساس که رمی!

جا بهیمی سهر و باسه که یما ، خه یایو کوششو بهینو ئی
کلتوره جیاوازا هونتینگتون ماچو بو به دیمییو تازه و
تننوتیزی تاریخو مودرنوو ئارویو چیولای. ئاد ملونه دلی
تاریخیو باسکه رو که جه ساله کاو دمای ورای ئاشتی
پروئاوای جه ساله و 1648 یو وه تا سینه سه مودیرنه که
دروسبی جیهانه نه ئیتر تننوتیزیو کیشمه کیش به شیویوی
سهره کی بهینو پادشا دهسه لاتداره کانه یه واش یه واش ویش
ئهرمانی. که قه یسه ره حکمکه ره کی وه پادشا باسایه کی
کوششکه رینی که بیروکراتی و هیزو سوپاکاشا زیاتهر که را
وه دماجاریچ هیزو بازگانیه به تاییه تیه تر قه له مره و هه کا
پانو پورته رکه را. چی پرۆسه نه دهوله تی نه ته وه بی وه شی
بی. پهی نمونه ی ههر جه ئینقلابو فهره نسه یو ئیتر
تننوتیزیه کی بهینو نه ته وه کانه و بهینو خه لکه کانه فره به
پوشنی زیاتهر دیاربی جه تننو تیزی بهینو پاشاکا
وه لته ری. ههر پاسه (Palmer. R.R) نویسته نش "جهنگو
پادشاکا ته مامیا ئیتر نوبه و دوژمنکاری بهینو خه لکه کان "
پسه روداوه کا سالو 1793 ی. ئی مونسته ری (نه قشی)
سه ده و هه ژده یه ئیدامه شا بی هه تا جهنگو یه که مو جیهانی
ته مامیا، ئانه بی سهره ش جه ئینقیلابو شوره ویو به رشی وه
دماجاریچ عه کسلعه مه ل دژوو ئینه یه، دوژمنایه تی بهینو
نه ته وه کا هورویلیاوه به تننوتیزیو دژمنایه تی
نایدیولوجیه کا: یه که م جار بهینو کومونیسمو فاشیزمی وه

مەردمە کاو پادشاكا ،
يان بەينو دەولەتە
نەتەوہیہکانە دماجار
یان بەينو
ئایدیۆلۆجیہکانە . بەلام
چی چەرخو ئارویمانە
ھۆنتینگتون ھۆکارو تننو
تیزیہکا بەينو خەلکەکا
دنیای گیلنوقە پەي
جیاوازی کلتورو
مروقتەکا .

چەمەروانییبیدی!!

نارەزووی دیدار یارانم کەردەن

هەوای سەیرانم وە دڵ ناوەرەدەن

بگێنۆن چەنی ھام فەردان وە شاد

وہ سەر بەرزاندنا خەم بەدوون وە باد

وہ رکۆشتاش جەداخ نەدیہنی ی

یاران

چەند جار کۆشتانیش ، نیش چوون

جاران

تەننوتیزی بی دلی کلتورو روئاوايەنە، ھەرپۆکەي دانشمەند
(William Lind) پەنەش ماچو "جەنگو ناوخو روئاوايەکا". --
بیگومان مەبو ئانەبیچما ویربشو کە جەنگی سەردیچ سەربە
ئی جەنگو ناوخو روئاوايەنە، ھەرچەنی جەنگەکی زوتەرو
سەدەکاو شانزەییو، ھەقدەییو ھەژدەي تاریخ پەيما گیلنوقە
کە بەينو ویشانە کەردینیشا-جا بە تەمامیای جەنگو
سەردو بەينو دوە زل ھیزەکەو دنیای تاریخو سیاسەتو
نیودەولەتی روئاوايچ تەمامیا . ئیتر قورسایي سەرسەرکەي
و ناوکیەکەي ئاستیو شەرش گرت . ئیجارە ناوکیو
تەننوتیزیہکە کوٹ سەينو شارستانیہتو روئاوايو
غەیروروئاوايەکا وە دیسانبیچ بەينو غەیرەروئاوايەکا
ویچشا . ئا خەلکیو ئا دەولەتی کە کوٹینی دلی شارستانو
غەيرو روئاواي ئیتر پەسەجارا ھەدەف نیہنی جاریوتەر پەي
کوٹونیالیکەردەو روئاوايەکا، بەلکو گرد پیوہ چەنی
روئاوايەکا گەرەکشانە دەسشا بوو پەسە بەکتەرا جە
دروسبیہي تاریخیو تازەيەنە . ئایا ئی تاریخە چەنينا وە
مەردمە جوراو جورەکی دنیی چەنی ساخمانەو ئی تاریخە
تازەيە منیا؟! ھۆنتینگتون ماچو کلتورە جیاوازەکی دنیای
بەپارەدەرینی، کە دەرئەتیجە بو بە جەنگو کلتورو
شارستانیہ جیاوازەکا دنیای .

پەي ئینەيە زیاتەر جە مەخسەدو ھۆنتینگتۆنی حالیمە بوو
جە باسو ئاییندەيەنە مەیمی سەرو شارستانیہکا دنیای وە
چۆنیہتی پیناسەکەردەیشا وە چی ئی شارستانی گنانه
دلی تەننوتیزی، تا بزانی نامەبریا چەنی کلتورەکی
دنیایش جە یوی جیاکەردینیو خەتەو سنوریشا چەنی پەي
کیشو وە چەنی کاتەگۆریشا کەرو . چونکە چی بەشینە
تەنھا قستەر و ئا تەننوتیزیایی کە جە تاریخی کونو
مروقتیہنە روەشادینە بە ھۆکاری جیا جیی، پەسو ھۆکاری
گرتەي دەسەلاتی و پانکەردەي دەسەلاتی، یان ھۆکاری
ئابوریو سیاسی بەينو

ئاھورامان

(2) جەلېل ۋە باسى

گۆشت جە واتە پېرشالىيار

بۆ ھۆشت جە

كياستەي زاناي سيميار بۆ

جە ژمارەي ويەردەتە بەلئى نيمادا كە ھەرچارەو باسو چيوە كەرمى سەروو ھەورامانى، نامى بىرە چەمكايچما بەردە و واتما دما تەر سەرشا منويسمى و شيكارشا كەرمى.. ئا دىرە شيعرى چە كە سەرۆ نويسسيەنە، وزۆماوہ ويروو ھەزرتو پېرشالىيارى و منيؤما سەرو رى كە باسو ئىجارىما تايبەت بدەيمى بە ھەزرتيش، شيعرەكى ھينە و خودو پېرشالىيارينە كە جە موچيارينامى وە مەنزومەنە نيبەنەشەرە و دماو ھەر برگى وەيچ، جە گردو مەنزومە كەيشەنە دووبارى بۆوہ و پەنەما ماچۆ: گۆش گىردى و سەرنجە دەيدى بە قسى و

موچيارىيەكاو پېرشالىيارى و بزاندى چ كە ئاد، ھەزرتو زەردەشتى كيانان و پەيامو ئادى و ئايينە پېرۆزەكەيش پەنەشا پەيتا و شمەيچ جەويرش مەبەردى و مەوزدىش پەشتە و گۆشا. وەختى ماچۆ (زاناي سيميار)، مەبەستش ھەزرتو زەردەشتين و پى مانى وە نامىش بەرۆ: زاناي غەيبى، زاناي قودسى، زانى وە كە جە لاو يەزدانيؤ دەرک و دانش پەنە بەخشان و كيانيان پەي رابەرى و رانموونى بەشەرييەتى، جە راو ئەشاي و راسى و راسواچى و دروسكارى و خزكەتكەردەي پەي ئاوەدان كەردەيؤ دنيا و وەل وستەيش و ورماراي تاقموو درۆبازە دى و سيفتەكاو سەروستەي كاروانو و ئاواتو ئارەزوو بەشەرى پەي سەرقەلاو كامەرانى و بەختەوييە ھەرەفەتيني ئەشايى و مەزدايى. گردىما ئانەيە مزايى و فرەجارىچ دووبارەما كەردەنؤ كە ھەزرتو ئەشو زەردەشتى جە ھەورامانو سەرش وردان و چاگەوہ كەوتەن را پەي باگەكاي تەرى جە ئىرانى گەورە و ئاسەردەمينە، پەي ياوناي پەيغامە پېرۆزەكەيش بە گۆشو تەمامو بەشەرييەتى. ديارا لازمش زانان كە كەسى وە ئەرەپەرما و دلسۆز و راسپەرور و زانان و وشيارو ئاگا بنيؤرە ياگى وىشەنە كە جە ھەورامانەنە كارەكاش بەرۆ راوہ و درىزە بدؤ بە رى بازەكەيش و خزمەتو خەلكى كەرۆ پەي وشيار كەردەيؤ و دابىنكەردەي ژيوايە وەش و ئاسوودە و ئىنسانى پەيشا، پەوكەي ھەزرتو پېرشالىيارى پىسە ياگەدار و نوى سەر و (خەلىفە) وىش ديارى كەرۆ و ئىتر، وىش ئاگەي مارۆ جيا روہو ياگى و مەحالىەكاي تەر و ئاسەردەميە. پېرشالىيارىچ پەويەر و ئاگايى و وشيارى و زانايى و دلسۆزيؤ ئەركەكاش بەگا مارۆ و بۆ بە چراوہ و مەشخەلى وە روشنە پەي ژيواي خەلكو ھەورامانى و رابەريشا كەرۆ سەرو ئايينە پېرۆزەكەو زەردەشتى و چاگە كە مزانو رەنگا برى كەس خاس نەياوونە كتى بى پېرۆزو ئەقىستاي، وىش شەرحى وە ھەرفرە رىكويى كە منيؤرە پەيش و نامىش منيؤ (ماريفەتو پېرى)، ئى كتى بە، كە داخەم مەشو نوسخەش دەسو وىماوہ نەمەنەن و خەلكانى وە جەوىما وشيارتەرى بەردەن و جە مؤزەخانەكانە و رگيريان، پەرا موچيارىيە عال و

قسی وهشی و شیعی قوول و ماناداری. پیرشالیار، تاوانش جه قالبو شیعرانه، قانونی وه ههرفره عال و ئینسانی بنیوره پهی خه لکی و فی ری شا که رو سهر و ژيوای به پاکی و راسی و دروسی، شاره زاشا که رو سهر و خرابیی دروی و زلم و سته می، ئاشنی شا که رو به پاری زشای سروشتی و وهیکه رده ی گیانداره کای تهری و ئاوه دانه که رده یو مه حاله و ژيوای و پاکویوخته ئاسته یوش، بارشا بارو سهر و کاری و ههول و کوششی هه می شه یی و دووری شا دارووه جه ته مه لی و بی کاره یی و به تالی، که رو شا ساحیبو سه نعه تی و ده سکردی عالی پهی وه شته رو ئاسووده تهر که رده ی ژيوای وی شا و دابینکه رده ی دماروو زارو له کاشا. وی چش به تال و بی کار نه نیشه نهره، به لکوو شانبه شانوو خه لکه که ی هه رمانه ش که ردی نه و ده سش دان سه نعه تی و هه ولش دان زانستو

پیشه سازی جه وه لاتنه وزو وه لی و گه شه ش بدو پهنه، ئیسه یچ هه لای کلاشه ده سچنه کی وی ش جه یانه که شه نه جه هه ورامانو ته ختینه مه نی تی، ئیسه یچ هه لای یاگی چله خانه که یش و یاگی کاروه رمانه که یش هه رمانه ن و راسی قسه کاما سه له منو.

ئی سه بری که س ماچو: گوایا دوی پیرشالیاری بی تی.. یوشا هه ر ئی پیرشالیارنه که ئی مه باش که رمی و ئه ویته ریچشا کابری وهن که هامکاری عه ره بی و ده سه لاته که یش و دینه تازه که یش که رده ن، به لام ئانه ته نیا دروی وه سادی نه و هیچ به لگی وه نیا ده سو پهی سه له منایش.. ئا (پیرشالیار) که ئادی به دووم پیرشالیارش مزانا، نامی ش (پیش ئه لایار) و جه نه سه لانه جه هیندوستانو ئامان و هیچ پهیوه ندیبه ش به پیرشالیاریو نیا، یوته ریچ هه ن که پهنه ش ماچا (شالیاره سیاو)، نامی ش (سه ی مسه فان) و عه ره با و پهنه شا واتن شالیاره سیاو، دیارا ئادیچ نوی نه رو ده سه لاتی عه ره بی بییه ن په وکه ی پهنش و ایجان (شالیار) یانی کیانیا، یاگه دار، نوی نه ر، هه ریسه چونکه فره دی ز و سیاوله یچ بیه ن (هه ر پی سه گرد عه ره به سیاوه بیابان نشینه کا)، ئی تر پهنه شا واتن شالیاره سیاو، دیارا ئی له که نامی چه نیشانی ناره زایی و وه ش نه سیایی و قس و نوره یی خه لکه که ی بیه ن سه روو ئا کابرا عه ره به یه! جا، خاسته را ئی مه چه می وه لی و ئاوه زیما که رمی وه و چپوه کا تی که لی نه که رمی و ورنه خه له تیه می پهی خه لکی وه ناحه ز و ناوشیاری که گه ره کشا تاریخه پیرشنگداره که یما که م که رووه و ئا که وره یی و سه روهریبه یما بارووره وار و راسیبه کی ما چه نه شی ونو.

به هه رحال.. باسو ماریفه تو پیریما که رد و واتما په را موچیاری عال پهی خه لکی و بنه می وه نه پهی دابینکه رده ی ژيوایه ئاسووده ی و په ر جه شانازی، ئیسه یچ پی وه ره سه رنجه و چند خالی وه جه مووچیاریه عال ه کاو پیرشالیاری پیروزی مده می و ئی مه یچ هه ول ده می جه ژيوای وی مانه به کارش باری و که رمی ش چراوه و ری ما....

حه زره تو پيرشالياري
زه رده شتي فه رماوو:

1_ هه ركه س وهش روو و
دهم به خوهن، ئانه
ئاهوورايي و به هه شتين و
هه ركه سيچ روو گرژ و مور و
مؤن بو ئانه ئه هريمه ني و
جه هه ننه مين.

2_ ياگي ژيواي و هه شه و
بانو يانه مشيو ياكو
پوخته بو با فريشتي سووري
و ره حمه تي روهش كه راته.

3_ ناخوونه كاتا كه ندي و
نمازدي دري ژي با، چوونكه
چي رشا بهر بو چلك و
چه په لي و بو به ياگي
ئه هريمه ني.

4_ وهختو گزي داي، وه لي نه
گزيه كه ي گوچي گي ردي
سه رو ئايري، با پيسي و
جروجانه و هري تاريخ
په رست و ئه هريمه ني
دلي شه نه ره ما و پاك بووه.

5_ وهختوو وي ژه
ئاسته بيره، به په شته و
ده سينا و هرو ده ميتا
گي ردي.

6_ هيچوهخت شانهي مه ريا مه ده يدي قري تا و سه ره ش په نه
نماردي ره.

7_ هيچوهخت دلي كاسه ي مه رياينه چي و مه وه ردي.

8_ چاشتي شه مه ندي نه وه ردي، مه گه ر سه ره كه ش به خه لووز
پوژنابوتاره.

9_ هيچوهخت رهنگي سياو په ي جلو به رگي و پاله ياتا
ورمه چندي، چوونكه رهنگي وه دي زه نه و شادي و زه قو بنيادمي
كوشو (چه رمه و سه وزو كه وه) خاسته رين رهنگا چوونكه رهنگي
شادي ني و ژيواي بنيادمي وه شه رنگه ر كه را.

10_ چاشتي وه مه وه ردي كه به دداني په يتا نه ژاويو.

11_ هيچوهخت و جه هيچ هه لومه رجي نه، ئاوي پيسه
مه كه ردي.

12_ په ي جلو به رگي و چي رخه ريتا، په ژموو ئازه لي كه ردي
كار نهك پوسه كه يش.

13_ ئازاره و هيچ گيانداري وه مه ده يدي و مه كوشدي ش، گرد
گيانداري، خواي دروس كه رده ن و قارانجي وهش چه نه ن په يتا.

14_ دره خته كي، گيانداري ني و جواني، مه بردي شاوه،
فكريه يدي نه: ئه گه ر يو ده سو قاچو شمه بر ووه چند سهخت و
گولا.

15_ هه رياگه ژيو دي، با ياگي ژيو ايتا روشنه بو.

16_ شه وورو، به گوراني، خه مو په ژاره دلي ده روونيتانه
تارندي.

17_ وهختو زه ماوندي، گي لايو كه سي وه جه سه فه رنه، زارو
بيه ي، واران ي به وهختي، سه مه ري عالي، شيفا و نه وه شيني و...
هه ميشه و به هه ر به هاني وه، جه ژنه گي ردي و گوراني ي
واچدي و ورپودي و وهشي به ژيواي وي تا و خه لكي ته ريچ
به خشي.

ژیواى وی مانه بهرمىش راوه و بههرهش چهنه ورگی رمی،
ئی تر تا وردایو لاپهري و تهرو ههورامانی، شادی بهشتا بو...
خشنه ئوتره نه ههورامه زدا.

بهلى نازیزه کام، ئینه
گولچنی وه
مووچیاریه کاو
پیرشالیاری
زهرده شتی،
ئومی دهواره نا گرما جه

پرۆژه چا کاته نه تاواش په یوه ندیوه دووه
لایه نه یان ئینتره کشن جه بهینو ئا ئیداران ه
به سرکه وته یی بهرقه رار که رو.

هر چا کاته نه بی که جو ره سیستمی
کومپیوتهری ئامی دنیا که تاوینی
په یوه ندیوو کومپیوتهره کیو دلئو ئیداره کان
بهرقه رار که ران، وه پسپوره کیو ئا
سیستمانه چند جو ریوه پروتوکولیشن په ی
ئاسانیو ئی په یوه ندیانه مه رزنایره .

جه کوتاییه نه جه سالو 1961 ی ، ئا
پسپوری تاواشان به سرکه وته یی په یوه ندیو
4 کومپیوتهران جه دوئ ویلایه تیو نه مه ریکای
بهرقه رار که ران وه هر چا کاته نه بی که
وشه و نیی Net وزیا پالوو ئارپای و بی به
ئارپانیت ArpaNet .

وه جه ساله کانو 1970-1980 ی چند
پروتوکولئ تازئ حاس گریای که یو چا
پروتوکولانه که ئیسه ییجه به کار مه ی ، TCP
یهن. وه که م که م ئی تو ره تاواش په یوه ندیو
کومپیوتره کیو نه مه ریکای چهنیو
کومپیوتره کیو باقیو ولاتان بهرقه رار که رو.
فره و ولاته نه ورووپاییه کان هر پیسه و
نه مه ریکای ئی تو ره شان ه جه دلئو ولاتیه نه
مه رزناره و که م که م جه کوتایوو 1980-
1970 ی ، پسپوره کیوه ئی بوواره یه ، ئی
فیکره شان ه که رد که چهنی مه تاوانئ تو روو
ئى ولاتانه به ئارپانیت ی بوینانیوه و یه ک

گم بیه ی جه ده گایوه جه که وره یوو دنبا ی!

تارق وه یسی ، خویندکاروو ئابووری -
بازرگانی - زانکو زانسته کومه لایه تیه کان -
کرماشان

کار که رده ی چهنیو ئینترنیتی جه دنباو
ئاروینه کریان به کاریوه ئاساییو مروقی.
چی تو ره فراوانه نه که زیاتهر جه
میلیاردیوه به کارهینه رئ شاره زا و
ناشاره زایش هنی ، هر بابته یوه که بیاوو
به فیکروو مروقی به ئاسانی مه تاوو
شوینیشره گیه لو و ئا زانیاریئ که
گهره کیشه نی به ده سشان باورو.

جا ئی ته کنولوریه چهنی پیسه شه په نه
ئامه و چهنی بی به ئامراز یوه په ی
پیشکه وته و مروقی ؟

پیدا بیه و ئینترنیتی مه گیه لووه په ی سالو
1960 ی، چا ساله نه بی که ده وله توو
نه مه ریکای ، پرۆژیوه ش به نامیو ئارپای
ARPA ده ست په نه که رد که مه به ستشان چی
پرۆژه یه مه به ستیوه دیفاعی بی.
به ریوه به ره کیو ئا پرۆژه یه پاسه شان نیابیره
که ئا تو ره بناوو په یوه ندیو ئیداره
ده وله تیه کی و هر پاسه زانکو کیو شاره
گهره کیو نه مه ریکای بهرقه رار که رو. ئی

تۆرى جيهانى به مەركەزىيەتتە ئارپانئىتى
بەرزىننئىرە ، وه جە كۆتايىنە ھەر ئى
فېكرە سەركەوتە بى. دماوۋە جە سالۋو 1993
نامىو ئى تۆرە فراوانىيە بى به ئىنترنئىت
Internet. وه لابرآتووارىيۋە فېزىكى جە
ئەرووپانە وېب يان WWW World Wide
Web : ش مەرزىنارە. وه وردە وردە ئى تۆرە
ئامە دلىۋە ژيانو خەلكى ئاسايى.

مەتاومى بوواچمى فرەبىو و خىراپىو
خزمەتگوزارىيەكانو پەيوەندى پى تۆرەيە كە
تاوانشان پەيوەندىيۋە بەردەوام بەرقەرار
كەران يۇ جا ھۆكارىيە كە بەكاربەردەيو
ئى تېكنولوژىيە فراوان كەردەن فرەبىو
بەكاربەردەو ئى تۆرە جيهانىيە جە ولاتانەنە
و كارىگەرىش سەروو پىرسەكانو
پىشكەوتەو مروقايەتى و كۆمەلەيەتى ،
بىگومان جە ولاتە دىمۆكراتەكانەنە ،
دەولەتەكى كۆشش مەكەران پەي فراوان
كەردەيو بەكاربەردەو ئى تۆرەيە وه ئا
دەولەتەي بە ئاسانكارىي جۇراوجۇرى پىسەو
ھەرزىن كەردەو نرخوو بەكاربەردەو
ئىنترنئىتى و ھەر پاسە لاوۋەردەو گىرەتەكانو
پەيوەندى پىسە گىرەتە جۇگرافىيەكى و
ئابورىيەكى، چى بووارەنە كۆمەكىۋە فرە
خاس مەكەران .

يۇ جە تايىبەتمەندىيەكانو ئىنترنئىتى فراوان
بىو ئى تۆرەينە و ھەر كەسىۋە كە
زانىارىش چى بووارەنە بۇ بە ئاسانى مەتاوۋ
بىروپا وئىش چى ياگىنە بەيان كەرۋ وه ئى
تايىبەتمەندىيە پاسەشە كەردەن كە ئى تۆرە
بەئاسانى كۆنترۆل نەكرىۋ .

جا چى كاتەنە كە ئىنترنئىت خەرىكەن ياگىو
وئىش جە دلىۋە ژيانو خەلكى مەكەرۋو ،
جۇرئىۋە جە تىكەلاۋ بىيە فەرھەنگەكان

مەگنۇ دلىۋە باسەكان. بەراستى جۇرئىۋە
تەرس و جۇرئىۋە شەوق!

ئا تەرسە ھەم جەلاۋ بىنەمالەكان و ھەم
دەولەتە نادىمۆكراتەكى و ...

پەي نمونەئى ئەگەر پەيوەندىو زاورۇلان بە
ئىنترنئىتى جە بىنەمالەنە بە خاسى
كۆنترۆل نەكرىۋ ، فرى جە نوۋەشىيە رەوانى
ھكى و ھەر پاسە دماو ئانەيە نوۋەشىيە
كۆمەلەيەتتەكى پىداي مەوان .

مەتاومى بوواچمى كە فرەتەرۋو بىنەمالەكان
جە كلاسىك و مۇدېرن ، جە دەولەمەند و
بىتوان ... گرد پىۋەرە جە خاسىيەكىۋ
ئىنترنئىتى ئاگاشان پىدا كەردەن و ئى ئاستە
جە دلىۋە ولاتانەنە بەرزى و نزمىش ھەن .

خاسىيەكىۋ ئىنترنئىتى پىسەو خزمەتگوزارىيە
سەرھىلەكى ، بانكدارى ئەلىكترۆنى،
فېزىيەئى ئەلىكترۆنى، قىدىۋ كۆنفرانس ،
سىمبىل ، جات ، بازىرگانى و ...

بەلام ئىنترنئىت ھەر پاسە كە تاوانش
ئاسانكارى بوپەي فرە جە كارەكىۋ مروقى ،
مەتاوۋ بە پىچەۋانەۋە بۇ بە ئامرازىۋە پەي
پىدا بىو گىر و گىرەتە جە كۆمەلگانە .

ئاي ئىنە مەوۋ ھۆكارىۋە كە ئىمەي مروقت
جە ئىنترنئىتى واز باورمى و دەشش چەنە
كىشمى؟

جە ولامەنە مەوۋ بوواچمى كە نە. ھەر پاسە
كە مەزانمى، ئىنسان مەوجودىۋەن كە مەتاوۋ
فېر بۇ و ياد گىرەۋ. ئەدا و بابە جە دلىۋ
بىنەمالەينە مەتاوان بە خاستەرىن جۇر
رۇلوو وئىشان چى بووارەنە بوپان و ئەلبەت
ئىنەيچە ئانەيە مووازۇ كە ئا ئەداۋ بابە

بهرمى وه پاسه كهرمى كه ئىنترنيت
ئامرازپوه سوومهند بو، نه ويرانكه ر.

Email : Tareqwaisi@Gmail.Co

خوينده واريشان بو و ویشان چهنیو
به كاربه رده یو كومپيوته ر و ئىنترنيتی
ئاشنای بان.

جه کوتایینه مه وو بوواچو كه هه ر پاسه كه
فيكروو خاس بیه و ئىنترنيتی فيكریوه
پوزيتيف بی ، با ئیمه یچ به خاسی به كارش

چهم په نه كه وته و به ریز (موختاری كه ریمى) پيشكه شكارو به رنامه و هانه رهنگینه ی جه رۆژ تیشینه

ناماده كار

همورامان على توفيق

به پيش كرىو، به هه ورامیه په
تى قسى كه رو، چوون وینه
رى چه پراى به رنامه یه .
یه ره م: مشو كریاوه و ره خنه هورگیر بو و را
كه رۆوه په ی وینه ره كه تا ئادیچ و پروو په
یلواو ویشا واچا و به رنامه كه ی به به
رنامه و ویشا بزانا چواره م: پيشكه ش كه
ر مشو به رده وام ویش به زانستوو پيشكه
شوانی و هه ر پاسه باروودوخوو كومه لایه تی
و سیاسى و به گردى بابه تی جوراچورئ روانه
و كومه لگای ته یار كه روتا بتاوو چه نی
په ره سانای كومه لگای ئادیچ ویش ده وله
مه ند كه رو و جواوده روو وینه ره كاش بو
و چپوی تازیش په نی با په یشا. چوون ئی
به رنامه وینه ری جوراوجوریش هه نی به
داواكارى و چه مه راییه جوراچورپوه.

1- كارو بیژه رى و به
رنامه یوه هه ورامی چه
نی وینی؟

ج: پيشكه ش كه رده ی به رنامه یوه هه ورامی
كارپوه ئاسان نیا. پيشكه شكه ر په ی ئانه
یه سه ركه و ته بو، مشو چنه تاویه تمه
ندیه ش با. یه كه م :دلسوزو چه وئ ویه رده
بو، وه ئی كاریه به خزمه ت بزانو په ی
هه ورامانى. چوون هه ورامان و زوانه كه ش
وزیابنی په شته و گوشى و مه ترسى چول بیه
ی ناوچه كه ی و تاویایه و زوانه كه
یش ئینا سه ره و. دووهه م: مشو زال بو سه
روو زوانوو هه ورامیره به گردوو زاراوه كاشه و،
په ی ئانه ی بتاوو چه گردوو وینه ره كا
ناوچه كاو هه ورامانى یاوونه. وه تا ئا راده

2- به نامه و هانه ره نگینه ی خواستیوه ن و هه نگامیوه ن په ی هیوایی زیاتر... به برواتا چن تاوانتا ئاستوو ئی خواستانه بیدی؟

ج: خاسته ر ئانه نه که جواوو ئی په رسی بازمی په ی وینه ره کاما. من به ش به حالوو ویم حه لوو ته قلام ئانه نه که تا ئاراده په یم کریو، خزمه ت که روو پی به نامه یه وبلوو بیرای هیواو داواکاییه کاو وینه ره کاماوه گردما مزاشمی که ئینه به راسی ئه رکیه قورسا.

3- ئا گرفتتا که هه بیئا وه لی ئاماده که رده ی به نامه که دو و کات و پیشکه شکه رده ی به نامه که ی، چیشینی؟

ج: هه رپاسه که مزاندئ، ئیمه به داخه وه ئینایمی جه هه نده ران و ستوودیو به نامه که یچما ئینا جه ئوروپا. جاروو پارش چه نه به ده ر که میمانیوه ما بو جه ولاته و، به شیوه هه ره فره و میمانه کاما جه به روو ولاتیوه داوه ت که رمی. ئادیچ پزگیایی ئی پی ولاتاو ئورووپاییره و خه ریکوو هه رمانه و پروانه ی بیان خه ریکوو وه نه یئی. ئیسته یه و چریه یشا په ی ستوودیوی به راسی کاریوه ئاسان نیا. جیا چانه یه به گردی ئه که ر به رئاورد که رمی، هه ورامییه کا که مته ریئی جه هه نده رانه نه. بریه یجشا به چن هوکاریوه یا مه لاحتیاتیوه به شدارى نمه که را. که ئینه ویش جه ئیمکاناتوومه عنه وی ئیمه که م ته ر که رووه. جه عانوو پیشکه ش که رده و به رناه که ی چه نه گرفتیم په ی میا وه ره و، پیسه برپوه پیوه ندییه ته له فونییه، که دوورینی جه بابا توو به نامه که یماره، ئانه یچه فره ته ر گیلوو په ی ئانه ی که حالئ حازر هه ر ئی به نامه و هانه ره نگیینه یه که به رده وام وه لا کرییوه و به نامه ی زینده ش هه ن و وینه ریچ تاوا ئازادانه به شدارى

که را. ئینه یچه به راسی فره که ما په ی هه ورامانی گرفتئ ته ریما په ی میا وه ره و، پیسه و بریای پیوه ندی ته له فونی وینه ره کاما په ی نمونه ی جه ئیرانه و وه هه ر پاسه بریه کیشئ ته کنیکیه.

4- به راو شمه چیش مشوم کریو تا زمانوو هه ورامی یاگئ ویش جه ئه دبیانو کوردینه گیرووه؟

ج: ئانه که گیلوو په ی ویم، پیسه و هه ورامی، مشو به ئه و په روو دلوسوزی و هیزوو تواناییماوه هه رمانه که رمی په ی که شه که رده ی ئی زوانیما، که وزیان په شته و گوئی. په ی نمونه ی کوکه رده یه و گردوو ئا که له پوره ده وله مه نده یه که به هه ورامی نویسان، به لام نه کریان به کتیو و به لگه. ئیمه وه ل جه گردکه سیبه نه مشو ویم گیلمی بیزمیساوه، گلیریشا که رمیوه، داوا که رمی جه دلوسزاو ئی زوانییه که یاری چاپیما بدا و تا پی جوهره کری به به لگی و گنا وه روو ده سو گرد که سی. ئیمه مشو قسه که رده ی پی زوانیما په ره په نه ده رمی. په ی نمونه ی نویسته ی به هه ورامی، وه ر فراوان که رده ی به نامه رادیویی و ته له وریونییه کا، رورنامی و گوقارئ یاشئ نینترینییه و... هتد. هه رمان که رده ی په ی ریکوو پیگ که رده ی پیتی نویسته ی، تا بناومی ده نکه کاما په نه شا بنویسمئ. ئا بنه مالا که ندییه ئی ها ورامانه نه، هه ولوئا نه یه دا و به ئه رکوو ویشا بزانا که چه نی زاروه کاشا وه لی گرد زوانییه نه به ه ورامی قسی که را، تا که سایه تی ئا زاروا به هه ورامی قه واره گیرو ویشا به هه ورامی بزانا. ئینه ویش یاردییه که وره ن په ی مه نه یه و زانووه هه ورامی.

ئا نه یچه که گیلوو په ی ده سه لاتته کا، داواشا چه نه که رمی، که به شیوازییه یاسایی و حقوقی ددان بنیا پی زوانیره و به به شیوه گرنگی میژوویی فه ر هه نگوو وه هه

رپاسه زوانه کوردییه کاش بزانا. ئیمکاناتش په ی ته رخان که را. په یی نمونه ی جه فیرگه سه ره تاییه کانه به هه ورامی ونیو. ده سه لات هه رپاسه مشو ئیمکاناتی میدیایی ته مام بنیو وه روو ده سوو هه ورامییه کا. وه مشو ئینه یه به مافوو ره واو هه ورامی زوانه کا بزانو. ریک وسته ی ئی ئیمکاناتییه به خزمه ت بزانو و ئی خزمه تیچه به ئه رکوو ویش بزانو، نه ک به خه یرو سه ده قه. په چه سپنای ئی مافا، وئما به تاویه ت مشو جوولیییه یمپوه ریکوزیایی تاویه تی وئما مه ر زمنیره وخه باتییه سارستانی (مه ده نی) وزمی را. دلنییانا که په ی چه سپنای ئی مافا دوسئ و یاریدییه ری دلسوزی فریما هه نی، چوون ئی مافا مافی سه ره تاییه و ئینسانیییه نی.

5- داوکاریت جه راگه یاندنه کوردییه کا چیشا وه راوه روو زوانو هه ورامی و پات وه رانوه روو که مته رخه می و هه رمان نه که رده ی په ی که ده بیات و نووسته ی ئی ناوچه یه چیشا؟

ج: جه جوابوو به شوو یه که مووپه رسه کئ، داوام جه وه رپه ساو رپاونه ره گردیه کوردییه کا ئانه نه که دادپه ر وه رئ با وه راوه روو زوانوو هه ورامی و هه ورامانیوه. تا ئا یاکئ که من بزانو، حالئ حازر زیاته ر جه 10 ته له وزیونئ کوردییه ما هه نی، جیا جه ته له وزیوننه ناچه یه کا. ساحییوو ئی که نالا هیزه کوردییه کانی. فریجشا به رنامئ 24 سه عاتیشا هه نی. ئه گه ر کورد 40 ملیونئ بو، چی 40 ملیوننه یه 1,5 ملیونئش هه ورامی زوانیئ. (بدیه کوردستانی نوئ، 23.05.2001، ل 9). ئه گه ر ئیمه کاکه یه کا و شه به که کا و زه نگه نه کاو و باجه لانه کا و.... هتد حه ساب که رمئ، ره نگا زیاته ریچ با. به لام به هه رحال. ئه گه ر به راسی ئا صاحب که نالا دادپه روه رئ با، هه رجه که نالیوه 24 سه عاتییه ئیمه مافوو ئانه یما

هه ن که گردپویه نزیکه و 1 سه عاتی به رنامه ما بو. تا ئا یاکئ که من بزانو، 5 چی که نالا 24 سه عاتییه نی. یانی ئیمه گردپویه 5 سه عاتیما گنو وه ر. جه (5) په نجه که ی ته ریچ چنه سه عاتییه ما هه ر یاوالا. جه واقیعه نه به لام به داخه وه پاسه نیا. جیاوازییه که یه کجار فره ن. ئیتر با ویه رمئ جه رادیو کا. جه حالئونه چنه به رنامئ ته ریشا هه ربه زوانه غه پره کوردییه کا، به تاویه ت به زوانوو داگیرکه راو کوردستانی هه نی. به پاو ئاماروو وه زیروو رۆشنویری ده سه لاتوو باشووری تا دوئ سالی چیوه لته ر 575 رۆزنامئ و گوڤارئ جه باشووره نه به سورانی، بادینی، عه ره بی، ئینگلیسی و.... هتد به رئ مشا به ئیزنووه به ئیمکاناتوو حکومه توو هه ریمی. چی 575 یه ته نانه ت 1. رۆزنامه یا گوڤارییه هه ورامی نمیزمیوه. ئینه کاره ساتا. ئینه په شته وگۆش وستیوه ن به ئه نقه س ئینه پا شیل که رده و مافوو فه ره نگی هه ورامییه کان، که ههچ پاساوتوه ش په نیا.

په ی جوابوو به شوو دووهه و په رسه کئ مشو واچوو به شیییه جه که مته رخه میه که ی کیلووه به ی وئما. وه ختییه وئما بایه خ نه ده یمئ به که له یوروو فه ره نگی وئما، ئیتر چه مه رپا کئ بیئ به ئ هه رمانه ما په ی که رۆ؟ داگیرکه ر خو نمه ئ سفره ما په ی یاووره و واچوو فه رماودئ. ئاد حه سابس جیان. ئانه که یاکئ داخینه، بریه هامولاتییه کوردئ وئما جه وه رچه م ته سکیوه ته ماشاما که را و بایه خ نمه دا به ئه ده بیات و ویزه و هه ورامانی. ته نیا زوان یا زاراه و ویشا به زوانی ره سه نی کوردی مزانا. چه مه رپا ئانه یئ که ئیمه ده س جه گه شه په نه دای به زوانوو وئما وه رده یمئ و بیئ پاشکو ئادیشا. ئه گه ریچ داواو مافی یه کسانی که

رمئ، تومه تی وزا پالما به دزایه تی ویشا مداش قه له م. ئینه ئیتر به راسی فره ناسه

رده میانه ن و باوش نه مه نه ن. ئی ماڤا مافئ سرووشتییه نئ و ئیمه پیسه و ئه رکبوه گرنگی مشؤ پاریزنمیشا و ئادیشایچ به ئه رکوو ویشا بزانش که ریزما وه نه گیرا. گه شه که رده ی زوانوو ئه ده بیات و هه رومانی، گه شه که رده و فه ر هه نگی کوردین، په شته و گوش وسته یش بی به ش که رده ی هامولاتیباو کوردستانین جه به شیوه جه فه رهه نکوو ره سه نوو ویشا.

جه کوتایینه سپاستا که روو به ی ئی ده رفه تییه و ئاره زوممه ندوو سه ر که وته یتانا و ده س وه شیتا وه نه که روو به ی به ر که رده ی ئی گوڤارییه

پرسی دوالیزمه کان له بونیادی نکریدا

گفتوگۆیه ک له مه پ نه خلاق و زانست

عهلی زه ئمی

له نده ن

له م نوسینه دا هه ولده ده بین گفتوگۆ له مه پ گرفت و کیشه یه کی گرنگ و بونیاتنه ر بکهین له نیوه ندی رۆشنبیری کوردیدا به تاییه تی و ته واوی سیستمی بیرکردنه وه به گشتی ؛ که

چالاکى هزرى و توانستى زانستى له کورددا به شیکه لیوه ی . دوالیزمه کان یان تیروانینی دوالیزی Dualistic و ههروه ها جیهانبینی میکانیکی Mechanistic بو ژیان که ئیمه لیرده دا هه له سه ره تاوه به گرفتاوایی و قهیراناوی ناوزه دمان کردوه دواتر ئه مه روونده که یه وه بو - دوو دیارده ی فیکری و زانستین له ته واوی بیرو سیستمی مؤدیرنه ته دا قولایی خویمان هه یه و بگره تنه نا ئاراسته ش بوون ، له تیپرامانه فهلسه فیه کان و توژیینه وه زانستیه کاندایه دریزیایی 500 سالی ته مه نی مؤدیرنه ته وه ک تیور نه ک پراکتیک. گرنگی ورژاندنی ئه م پرسه له م نوسینه دا له ویدا ده رده که ویت که هه م له لایه ک رووناکبیری کورد نه که ویتته ئه وه له کرۆنۆلۆژییه وه که دووباره کومه لگه ی کوردی به و ئاقاره دا به ریتته وه که بیخاته به رده م ململانیکی میروویه وه که کوتای هاتوه و له لایه کی تریشه وه جیدی به هه مان چه ک و که رسه ی زانستی کوریکراوه تنه نا له مؤدیرنه ته دا قه تیس نه بیت جیهانبینی مؤدیرنه ته وه ک ته وژمیکی یونفرسانی به کلایه نه ، ته واوی جیهانی مل که چی جوژیک له سیستمی سیاسی، که لتوری، ئابوری و زانستی کرد ، که له ئابوریدا که پیتال و له سیاسه تدا لیبرال دیموکرات و له زانستدا فیوچه ریزم و عه قلگه راییی روت و تاییه تگه راییی بوو. ئیمه لیرده دا تنه نا گفتوگۆی زانست و سیستمی مه عریفی ده که یین که پشت ئه ستوره به زانست و شوڤشی زانستی له سه ره تاکانی چاخى شانزه ی ئه وروپادا، به تاییه تی

ههوله‌کانی گالیلۆ گالیلی و فرانسیس بیكون. بۆ ئەم مەبەستەش دەگەرێنەوه بۆ تیزه‌کانی فرتجوف کاپرا و بەتایبەتی کتیبی تاو و فیزیک *1975 هه‌روه‌ها چەند تیزیکی پۆستمۆدیرنەکان لە بواری زانستدا. پرسی ئیلمە لێردا ئەوەیە ئاخۆ دەکرێت زانا ئیدی چ بایه‌لوژ، فیزیکست یا سۆسیلۆگ دەروناس هتد بێت ئەکرێت لە میانێ تا فیکردنەوه‌کانیدا لە کوشکی تا فیکرەیه‌کدا بێ هه‌بوونی دیدیکی سەرپاگه‌را مامه‌له‌ بکات - وه‌ک کاپرا تاو ده‌یات به هۆلیستیک Holistic - به مانایه‌کی تیز دابهران و جیاکردنەوه‌ی مرۆف له‌یه‌گدی و پارچه‌ پارچه‌کردنی، وه‌ک ئەوه‌ی روویداوه به‌نیوی عه‌قل/سۆز یا لاشه هه‌روه‌ها مرۆف/سروشیت، ئەم دابه‌شکردنە خودی مرۆف خوبی و هه‌روه‌ها مرۆف له‌ته‌ک سروشتدا ئاسه‌وارو قه‌یرانی زۆری لیکه‌وه‌ته‌وه له‌ میژویی نیزیکی مرۆفدا. ئەمه‌ش هه‌رگیز پاساو ناداته ئەو که‌سانه‌ی ئەم به‌هه‌ند وه‌رگرتنه به‌ کێشه‌یه‌کی مۆرالی روت ته‌فسیربکه‌ن و پێیان وابێت تیکه‌ل کردنی ئەخلاق و زانست زانستی بوون له‌ده‌ست ده‌دات. به‌لکو ئەمه‌ خۆی مه‌عه‌زه‌له‌یکی فه‌لسه‌فی زانستییه و زۆریک به‌ پارادایمیکی نوێ له‌زانستی نویدا ناویده‌به‌ن، زیاد له‌مه‌ش وه‌ک گۆرنکاریکی ئیجگار گه‌وره سهرده‌کریت که ببیته هۆی گۆرینی دونیابینی له‌ سیستمی بیکردنەوه‌دا بۆ سه‌رده‌می پاش مۆدیرنه‌.

دوالیزمه‌ی مرۆف و سروشت:

بیگومان پرۆسیسیکی میژویی دوورودرێژ وایکردوه ئەم دابه‌ش بوونه دروستبیت، ئیلمه لێره‌دا ناتوانین بگه‌رپێنه‌وه بۆ ورددرشتی ئەم روودانه. ئەوه‌ی ئیلمه لێردا قسه‌ی لێوه ده‌که‌ین گه‌رانیکی خیرای میژوویییه و ده‌ستنیشانکردنی ئەو "دابهرانه" (انقطاع) یه له‌ میژویی سیستمی بیکردنەوه‌ی فه‌لسه‌فی له‌ ئەوروپادا له‌نیوان چاخی شانزه‌و هه‌قده‌دا واته‌ لای رابه‌رانی بزاقی شوپشی زانستی و رینیسانسدا. وه‌ک ئاماژه‌مان پێدا بۆ ده‌رخستنی ئەو دابهرانه پبویستمان به‌ وینه‌یه‌کی میژوویی هه‌یه، زۆریک له‌ بیریاران وای بۆده‌چن که زانستی چاخی سیانزه‌و چوارده‌ پشت ئەستوربوه‌ به‌ تیزه‌کانی ئەرستۆ له‌ بواری کسمۆلۆژی واته‌ که‌وناسی که ده‌کاته په‌یوه‌ندی خواو مرۆف، مرۆف و سروشت و یاسا‌کانی یونفرس له‌ ئەواوی جیهاندا. هه‌رچه‌نده چاخه‌کانی ده‌ه و یانزه‌ و دوانزه له‌ به‌ره‌ی جیهانی نیسلامییدا پیشکه‌وتنیکی گه‌وره روویداوه له‌م بوارانه‌دا و زانستیش به‌تایبەتی به‌لام زۆریک وای بوو ده‌چن هه‌ر له‌ چوارچێوه‌ی فه‌لسه‌فه‌و مه‌عریفه‌ی گریگدا ماوه‌ته‌وه به‌لام زانا و فه‌یله‌سوفه موسلمانه‌کان پیشکه‌وتنیان تیا ئەنجامداوه. جاریکتر پاش چهند گۆرانکاریکی سیاسی و ئالوگۆر له‌ هیژی سه‌ربازیدا له‌ سه‌ره‌تای چاخی سیانزه‌و دواتر ئەرستۆ و مۆدیله‌که‌ی له‌ کۆسمۆلۆژیدا هینرایه‌ ناو سیستمی بیکردنەوه‌و تیۆلۆجیای ئەوروپیه‌وه، به‌تایبەتی له‌ هه‌ردوو مه‌له‌به‌ندی زانستی پاريس و ئۆکسفۆرد. مۆدیله‌که‌ی ئەرستۆ

لەسەر ئەو باوەرپە بنیاتنرابوو کە مانگ و خۆر و ئەستێرەکان ھەمووی لە دەوری زەوی دەسورپێنەو و واتە زەوی چەقی یونقیرسالە. ھەرچەندە تیزەکانی ئەرستۆ لەسەر بیریی ھۆکار و دەرئەنجام لای کەنیسە کاسۆلیکی رۆمەکان پەپروودەکرا ئەمەش بۆ مەبەستی داکوکیکردن لە سەلمانندی خوا لە بیریی کریستانەتیدا، بەلام ھەرچی بۆچونەکانی بوو لەمەر کەون و ئەزەلییوونی کەون ھێشتا مشومپی زۆری لەسەر بوو لای زۆریک لە دەسلاتی کەنیسە سانسۆر خرابووە سەر بۆچونەکانی ئەرستۆ.

گالیلو گالیلی (1564-1642) زانیو فەیلەسوف و ماتماتکست و ئەستێرناسی ئیتالی ، بە یەکیک لە ھەرە زانا گرنگانە ئەژمێردی کە کارەکانی بوو ھۆی سەرھەڵدانی شۆرشی زانستی و تیروانینی زانستیانە. زۆریک لە بیریاران و زانایان وای بوو دەچن کە چرکەساتی روانینەکە ی گالیلو بە نیو تیلسکۆبەکیدا و دەسکەوتنی ئەو ئەنجامە ی کە زەوی چەقی گەردوون نیە بە گەورەترین دەسکەوت ئەژمێردە کەن لە داھینانی زانستیدا و بگرە لە تیروانینی تیولۆجی و جیھانبینیشدا لە سیستمی بیریی مروۆقی ئەوروپیدا. ئەگەرچی کەسیکی وەک دانتی ئاماژە ی گرنگی ھەبە سەبارەت بە کەون لە شاکاریکی ئەدەبیدا وەک بەرھەمە بەنیوبانگە کە ی کۆمیدیای ئیلاھی لە پیش گالیلو بەلام ئەمە ی ئەمکردی بەلگە و دەسکەوتیکی ئاشکرا بوو وە بەچاوی خۆی

بیریی و سەلماندی. لەمجۆرە ھەولانە بوو کە رێگە خۆشکەربوو بۆ رینیسانسەکان تا پرسیار بخەنە سەر رابردوو و میراتی گریک و رۆمەکان کە تا ئەوکاتە مروۆقی ئەوروپی بۆ ھەر پرسیک و کایەک دەگەراییەو بۆ لای فەلسەفە و مەعریفە ی ئەوان. ئیدی فەیلەسوفانی رینسانس بە پشتکردن لە رابردو و رووکردنە ئیستا و داھاتوو سەرقالی سیستمیکی تری بیرکردنەو وە دنیابیریی بوون کە تەواوی تیروانینی مروۆقی گۆری لە بورەکانی تیولۆجی و سیستمی دەسلات و زانست و کۆمەلایەتدا ھەلبەت پاش مەملانیی خویناوی و شۆرشی گەورە ی وەک شۆرشی فەرەنسا و ئینگلتەرەو ئەمەریکا. لێردا ھەولەکانی فرانسیس بیکن فەیلەسوف و زانای ئینگلیزی بەدیار دەکەون وەک زۆریک بە پەییامبەری شۆرشی زانستی ناوژەدی دەکەن. بیکن 500 سال بەر لە ئیستە پیمان دەلیب " مروۆفەگان بەستراونەتەو بە رابردووەو، ناتوانن پیشکەون لە زانستدا بەھۆی نفومبونیان لە گەنجینە ی رابردوودا...." (پرواڵە (فیکەرەس: 1996: 13). لەسەرتاسەری سەدە ی ھەق دەو ھەژدەدا کۆمەلیک فەیلەسوف وە دەرکەوتن کە بە رەنگرێژەرانی بیریی پیشکەوتن Progressiveness و رابەرانی مۆدیرنەتە ئەژمێردین و بە رۆشنگەرەکان ناسروان کە لە دیکارتەو (1596-1650) سەرھەڵدەدات و بە کانت و کۆندرۆست (1743-1794) کۆتاییان دیت. ھەرچەندە رینیسانسەکان گۆرانکاری گەورەیان ئەنجامدا لە بونیادی بیرکردنەو وە زانستدا بەلام ئەمان واتە

رۆشنگەرەکان بوونە ھۆی چوارچییۆ پیدانی ئەم بیروبۆچوانە و تا ھەنوگەش بەردەوامی خۆیان ھەبێت بە بیریی مۆدیرنیزم ناسراوە.

بۆ ئەوەی زیاتر لە ھۆننەنەوێ مێژوودا نەرۆین ئیستا سەرنجتان بۆلای فەیلەسوفیکی رۆشنگەر رادەکێشیم کە بەبروای ئیمە بۆچونەکانی کاریگەری گەورە ھەبوو لە قەیرانی دابەش بوونی مەژۆف لەتەک خۆی و مەژۆف لەتەک سروشتدا ئەویش رینیە دیکارت مینۆدی مەعریفی و فەلسەفی دیکارت کاریگەری گەورە ھەبوو لەسەر سیستمی مەعریفە و زانستی مۆدیرن بگرە وەک تاکە مۆدیلیک بەرەوکاراوە. ھەرچەندە دوولیزی مەژۆف/ماددە لە سیستمی مەعریفیدا مێژووویکی قوولێ ھەبێت کە دەگەرێتەووە بۆ فەیلەسوفانی گریک وەک ئەفلاتون و ئەرستۆ، بەلام شوینییی دیکارت لەم دابەشبوونەدا لەسەر بیریی مۆدیرنەتە و ھاوچەرخ بەروونی دیارە و ئاسەواری گەورە بەجێھێشتووە. ھەر ئەم کاریگەرییە وای کردووە لە کەسیکی وەک کاپرا بە گرنگیەووە سەرنج بداتە ئاسەواری دیکارت لە زانستی نویدا ئیدی چ فیزیک بێ یا بایەلۆژی یان ھەر لکیکی تری زانستی ھیومانی و سروشتی. زۆریک لە بیریاران پێان وایە مۆدیلی دیکارت لەزانست و سیستمی مەعریفیدا بوو ھۆی فۆرمەلەکردنی دابەش بوونی مەژۆف/جەستە کە بەدریژایی چەندین سەدە زانست و پێشکەوتن مەژۆفی مۆدیرن بە چاویلکە ھێماوە دابەش بوونە سەیرکاراوە. دیکارت پێیوایە ھەموو راستیەکانی بوون لە

دوو شت پێیک ھاتوون ئەویش ؛ رۆح- کە ئەو بەشە ھەبێت کە کاراكتەری بێرکردنەوێ کە لەسەرە- و ھەرۆھە ماددە- ئەو بەشە ھەبێت کە درێژکراوەی شوینە- بەلای ئەووە رۆح ھەلگری ھێچ توخبییکی ماددی نییە و ھەرچی راستیە ماددیەکان ھەبێت دەورخراونەتەووە ، بە بۆچونی دیکارت ، لە ھێزە ناوکیەکان. (بروانە : Harman:1983) * ئەم دابەش کردنە رادیکالە ھەبێت نیوان ماددە/لاشە و رۆح و وا دەکات لە کاپرا ئاسەوارە قوولەکانی ئەم تیروانیە بەھەند وەرگریت لە نووسینەکانیدا و پرسیاری جیددی بخاتە سەر زانستی نوێ کە میراتگری ئەو دابەشبوونە ھەبێت. فرتجوف کاپرا نوسەری کتییی بەنیوانگی تاو و فیزیک 1975، وەک زانایکی فیزی و بیراریک بە باگراوندی فەلسەفیەو بەیەکیک لە رابەرانی رەخنەگرانی زانستی نوێ دەزەمیریت . کاپرا جەخت لەوەدەکاتەووە کە چۆن زانستی فیزی و بایەلۆژی لەژێر ئەو تیروانیەنی دیکارتدا ماددە وەک لاشەبەھەبێت مردوو دەبینن و جیایی دەکەنەووە لە کۆی گشتی پیکھاتە مەژۆف و سروشت. بیگومان ئەم بینینە تەنھا لەوەدا ناوەستیت کە مەژۆف دابەش بکات لەجۆدی خۆیدا بەتەنھا بەلکو دايشدەبیریت لە سروشت و بە کاینیکی نامۆ دەبینیت لە تەواوی یینوئیرسدا. ئالیرەوویە ئەو تیروانیە لای مەژۆفی مۆدیرن دروست دەبیت کە خۆی بە سەرۆھری سروشت بزانیت و ھەمیشە لەھەولێ کۆنترۆل کردنیدابیت لەبری ئەوێ لەتەکیدای بژی و خۆی بەبەشیکی نەپچرراو بزانیت لەگەڵی.

تیروانینی میکانیکی بو ژیان :

یه کیکی تر له و قهیرانه فکری و زانستیانه ئیمه لیڤه دا به تنگیه وهین و ده مانه ویت بوچونی ره خنه گرانی له سهر باس بکهین به تایبته تی بوچونه کانی کاپرا و چند پۆستمۆدیرنستک کیشی تیروانینی میکانیکی و ئامیرئاسایه بو مرووف و بیکهاتهی ژیان که ئەم گرفته ییشیان له یال گرفتیی دوالیزمه ی روخ/جهسته ی دیکارت ، له بپردۆزه زانستیه کانی رابهری فیزیایی بوی ئیسحاق نیوتنه. ههردوو گرفتیی به شیبیی و ئامیربینی نه و اوکهری یه کدین و مروقی مۆدیرن به جوریک له تهک ئە محوره کیشانه راهاتوه و سه ربرده کریت ئەسته مه گهر پرسیاریشی له سه ربکریت و بگره به کیشه ناوزه د ببریته. بهر له وهی بچینه سه ر ئەو پرسیارو گومانه ی له سه ره وه ئاماره مان پیدا که ئەویش قهیرانی نه بوونی دیدیکی سه رتاپا و یه کانگیر له بری دیدی به ش به شکر او و یه کلایه نه بو مرووف و کیشه کانی، گهره که ئاماره یه ک بدهین به شوینی پی کورد و مه عریفه ی کوردی له م باره یه وه. بیگومان ئەم کیشه یه بو کورد و زانای کورد و بیراری کورد له گه ل تهحه فوزمان بو ئەم به کاره یینانان ره گورپیشه ی زور قولی نیه بویه ده کرا توپژه ری کورد به سودمه ند له که له پورری سو فیگه ری ئیسلامی نه ک که لامی و ههروه ها بیربی فه لسه فی روژه لاتتی هندو چین و ئیستاش بیربی پۆستمۆدیرنه به و ئاقاره فکرییه ته نگه ژه یه دا تیپه رنه بووایه.

که به بوچونی ئیمه ههر له م گۆشه نیگاشه وه یه که کورد ئە توانیت به شداری کارا بکات له ته وژمه کانی گلوبالیزهشن و شوپشی گه یان دن که بوخویان ئەم دوو چه مکه پتر به رجه سته ئە بن له کومه لگا پاش مۆدیرنه کان ئە گه رنا هه رچی کومه لگا تازه گه شه سه ندوه کانن زورجار به پارادۆکی مامه له یان له ته ک ئەو گورانکاریه خیرایانه کردوه وه ک گرفتیی موبایل له کوردستاندا به نمونه. هه نوکه به سه رنجدان له دیدارو کوپرو سیمیناری زوریک له و خویندکاره کوردانه ی خویندنی بالا له زانکۆکانی ئەوروپا و ئەمه ریکا دا چ له میدیادا یان له کاتی سه ردانیان بو کورستانی باشور یا گوتاری ناوه وه ی نیوه ندی رو شنبیری کورد زور به زه قی ئەو راسته ییت بو ده رده که ویت که چند ئەم مه عریفه یه بو شه له خه ونه کانی مۆدیرنه تدا و کورد چه ند هه راره به و هیله فیکریه ره خنه ییه ی پرسیارو خستوه ته سه ر عه قلانیه ت و زانسه گراییی و مۆدیرنیه سته شنی تاکره هه ندی. ئیمرو له زوریک له نیوه ندی ئە کادیمی و تیژی ره خنه گرانه ی نویدا له ئەوروپا و ئەمه ریکا دا به تایبته ی پاش بزوتنه وکانی قوتابیان له سالانی سه سته کانی سه ده ی رابردوو. نه ئاین به و شکه روونیه ی مۆدیرنه ته ئە خوینریته وه و نه زانست چیدی ته نها کاری زانایه له تاقیگه دا بگره ته واوی چه مکه کانی ژیان گورانیان به سه ردا هاتوه وه ک ئە وه ی خیزان که ته نها بریتی بیت له پیاو ژن و مندال کارگه بریتی بیت له کریکار و خاوه نکار یان هیژی سیاسی ته نها بریتی

بیت له پارتی سیاسی هتد. بههرحال تیروانینی میکانیکی بو ژیان که لهپیشهی میتودی زانستی و فهلسهفی دیکارت و نیوتندا سهراچاوهی گرتوه نهک ههراپاش ئه و میژووه دوردریژه کاریگهری ماوه بهلکو رهنگریژی زوریک له تاییهتمندی و بوارهکانی ژیانی کردوه بهتاییهتی بایهلوژی وهک زانستی لیکولینهوه له مروّف و فیزیک وهک زانستی لیکولینهوه له سروشت .

ههراپهرا دا جیگای خوییهتی نامازه بدهین به تیروانینی پۆستمۆدیرنهکان له بواری زانستدا و ههمینههی عهقلی رانگهرا له بونیادی فیکری مۆدیرنهتهدا که نهویش لای خوییهوه وهک تاکه ئاراسته دهردهکهویت له تهواوی دونیادا. بیریی پۆستمۆدیرن له زانستدا دهگهپیتهوه بو رهتکردهوهی مۆدیرنهته له بوارهکانی فهلسهفی و کۆمهلایهتی و سیاسی و کهلتوریدا . لهبری خهونه یونقیرسالیهکانی رۆشنگهراکان و هۆنینهوهی چیرۆکه گهورهکانی (Metanarratives) مۆدیرنهته کهچی پۆستمۆدیرنهته سهرقالی حیکایهتی بچوک و لوکاله، له سیاسهتدا لهبری دهولهتی نهتهوه و تۆتالیتارسهشن دهسهلاتی ههریمیه و له ئابوریدا له بری ماس بهرههمهینان کهچی ماس مهسهرهفگهرايه لهباتی سیستمی فۆردیزم پاش فۆردیزمه و له کۆمهلایهتییدا له کۆمهلگای پیشهسازییهوه بو پاش پیشهسازی هتد. ئهم راگواستنه قوولانه کاریگهری گهورهشی له عهقلی زانستیدا ئهجامداوه و پرسى ئهبسیتمولۆژی لهسهر خودی مهعریفه بهرههمهیناوه. لیرهوهیه زانستی نوی وهک

پارادایمیک میتودی بهیکون و دیکارتی و نیوتنی و گالیلوی وهک بهرههمهینانی بیرى دوالیزمی و میکانیکهرا له زانستی مۆدیرن رهتدهکاتهوه. بهلکو لهبری پارادایمیک بهرههمدههینیت که لهسهر بنهمای فرهی دیاریکهرهکان بنیات نراوه لهبری تهنها دیاریکهر و محدهد وه ههروهها لهسهر بنهمای تیوری نویی فهوزا (chaos) و پههسهندن ههروهک پۆستمۆدیرن له بواری سۆسیۆلۆژیدا ئههیش برۆای به بیریی شههخوازی و دهسهلاتگهراى مۆدیرنهته نییه. ئالیرهدايه کاپرا و بیریارانی پۆستمۆدیرن بهکدهگرهوه لهسهر رهتکردهوهی بیریی به ش بهشگهراو و ئامیربینی له تهواوی زانست و مهعریفهی مۆدیرنهتهدا. کاپرا پپیی وایه : زۆربهی ههره زوری کیشهکانی مروّشی سهردهم بو ئه و دایرانه دهگهپیتهوه که مروّف لهتهک سروشت و لهتهک خودو هاوشیوهکانییدا ئههجامی داوه. (بروانه : کاپرا 1991). زیاد لهمهش ئه و تیروانینهکانی دریژ دهکاتهوه بو زانستی نویش وهک ههر کلاسیک بهتاییهتی رهخنهی قوول ئاراستهی زانا و رابهری زانستی سهدهی بیست نهلبیرت ئههیشتاین (1879-1955) دهکات لههههه تیۆری ریژهیی و تیروانینی ئه و سهبارته به ئهتۆم و سهب ئهتۆم . به دوورسهیرکردنی دیاردهی ئهتۆم له کۆی ژیان و پیکهاتهی ژیان وهک ئهوهی زاناکان دایدهبرن لیوهی ئه و خالهیه که کاپرا پپوایه ههرگیز ناتوانن بگهنه ئههجامییکی رازیکهه. ههر بویه ئه و پپوایه دههیت دیدمان بگۆرین سهبارته به

1- له نو سینکی ترماندا به نیوی
 کومه لگه ی کوردی له نیوان
 دروشمه کانی مۆدیرنه ته و
 گومانه کانی پۆستمۆدیرنه ته، هاوالاتی ژ
 417 - 416 باسمان له و خاله به دریز تر
 کردوه.

Capra, F. (1991) The Tao of Physics.
 London: Flamingo.

Harman, M. (1983) The Scientific
 Revolution. London.

ئۆر بانیزم -

بار کوردی جه
 لاده گاوه پهی
 شاری

و هیژو کەلتوری

کومەناسی

ناسۆ بیارهی/سوید

2008-8-17 سوید

نازادی جه بهرو کەلتوریۆ پەل شانۆ

په پام بوچۆنه کا فرۆید و نیتشه یه و که
 ههردوو دوی بیرمه ندی بیئی، کهلتور و داب
 و نه ریت پهی ویشا زیندانئ گه وره پهی
 مهردومی دروست که رده ن (تۆماس یۆهانسون،

چۆنیه تی تیکه شتیمان له گهردیله وه ئەم
 پرۆسه یه پیوستی به تیکه یشتینیکی
 رادیکالانه ههیه له سه رتا پای زانستدا. ئەو
 زانایانه ش ئەم کیشه یه سه رقالی کردوون
 ته نها ئەوانه نین وه ک کاپرا ده لیت ته نها له
 دونیای زانستی فیزیکه وه هاتین به لکو ئەو
 زانایانه ن که ره هندی فه لسه فی له
 تو یژینه وه و تیۆره زانستیه کانیاندا
 به دیده کریت. واته ئەو زانایانه ی که بیران
 کراوه و سه رتا پایگیره له لیکدانه وه و
 سه یرکردنیان بو ژیان و سروشت .

ئهو ی له م نوسینه دا هه ولی بودرا له لایه ک
 پرسیار خستنه سه ر مۆدیرنه و ستراتژی
 بیه کردنه وه ی سیستمی تاکره هه ندی ئەم
 بونیاده له زانست و مه عریفه دا وه ک دوو
 کایه یی کارای ئەقلی ئەوروپا و شه وای
 جیهانی به مۆدیرنه بوو. هه رچی مه به ستی
 تریش بوو له م هه وله کورته دا ئاشانا کردنی
 بابای رۆشنبری کورد به هه ول و بزاقی فکری
 و ره خنه یی ده روه ی مۆدیلی دوالیزی و
 ئەقلگه رایی ئامیژناسا به گه رانه وه بو
 بیریاری به ره چه له ک نه مسایی و زانای
 فیزیکی ئەمریکی فریتجف کاپرا، به هیوای
 ئەوه ی دواتر و له هه ولی ترماندا بگه ریینه وه
 لای ئەم بیریاره و ئەوانه ی هاوشیوه ی ئەم
 له هه ولی دۆزینه وه ی هیلئ ته رییب و پردی
 مه عریفیدان له نیوان فه لسه فه ی رۆژه لآت و
 چین به تایبه تی و زانستی نوئی له
 ئەوروپادا.

په راویژ:

2001 لا پهره 19-25) که ئازادی تاکی دلیشانه که ما یان نیا. پهی ئانهی بزانیم ئی بۆچونه راسا مشوم بزانی پیناسه و کهلتووری چیشا و چهنی دروست بیهن، کهلتوور دهورش چیشا پهی کۆمه لگهی.

گیدنس که کۆمه لناسیوه ئینگلیزا (گیدنس 2003، لاپهره 37 تاكو 48)، ماچوو کهلتور جه کۆمه لئ پیوه و نورما پیک ئامان که تاک و کۆمه لگیوه گردی لکتو پیوه و یهک رانه کوشا کهرووه. کهلتور بیسه دینمۆبێ پهی کۆمه لگه و تاکه کاش، به حدیوه که گرد (تاکه کی) به پا و ئا پیوهر جولایه وه، هه لسوو کهوت کهرا که کهلتور که بهیش نیییر. کهلتوور یاسا گه لی نویسرئ و نه نویسرئش چه نه ئی، که تاکه کی مشوم پیه ره وشا کهرا. وه لکه وتهی کهلتووری کوتهن سه ر ئانه یه که ئا کۆمه لگا چن ئینا وه لیوه. ئا تاکئ که ویشا فره پابه ندکه رده ن به کهلتووریو، مه تاوا بازنه وه ئا داب و نه ریته یه به رپشا که کهلتووره که ی پهی ده سنیشان که ردی ئی. پهی نمونه ی فره و کوردا که ئینه ولاتا ئه وروپایه نه، مه تاوا واز جه داب و نه ریت و ویشا بارا، چونکه به زاروله یی فیرو کهلتووره که یشا ی ئی. هه تا کۆمه لگه که یچ دما که وته بوو، تاکه کیش زیاتر ویشا به ساوه با کهلتووریو.

کهلتوور پیسه پاسه وانیهن سهرو کۆمه لگه یه!

کهلتور، به تایبه تی دلی کۆمه لگه دما که وته کانه، ده ورو پاسه وانیش هه ن سهرو تاکه کاوه نمازو هه نگامی بنیا که چه نی ئا

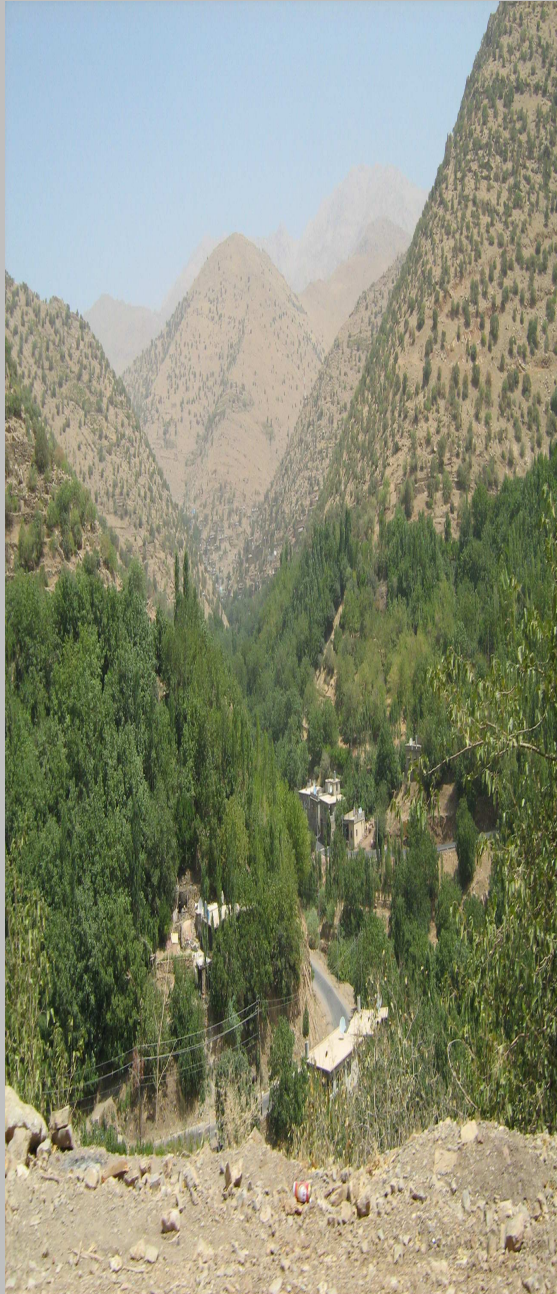
یاسایه ناجۆر بوو که کۆمه لگه که ی به را راوه. کهلتوور خسته یوه تایبه تی پهی تاکا که دروست که رو که ویشا خاس بشناساوه کاتی گنا یاگیوه ته ره. کهلتووه ر چه نی ده وره و پاسه وانی وینو؟ به لی کاتی ئیمه گه ره کمانا چیوه که رمی کهلتووری پیسه ته رازوی به کار به رمی وه لی ئانه یه ئا هه رمانی که رمی. پهی نمونه مه سه لی شوو که رده ی یان ژهن ئارده ی و قسه که رده ی چه نی خه لکی ته ری. ئاخه ر ئانه یاساکئ کهلتوور ی ئی پهنه ما ماچا که م پهی نمونه ی، تاکیه کۆمه لگه ی کورده ی پهی نیا دزکه رو، به روت بلو رانه، مشوم هه رمان که رو، ئانه کهلتورا ماچو فلان چیو هه راما فلان چیو هه لاله ن.

بیشه و فرۆید یان ئا بیرمه ندی که ماچا کهلتور یان داب و نه ریت زیندانین پهی مه رده ی، مه بسشا ئانه ن، که کهلتوور مه رده کا به کوت و زنجیر و کۆمه لیک یاسا گه لو به ساوه که مشوم هه میسه مه رده م که ی به ئا پهی کهلتوره که یشا به را ئه گه ر گه ره کشا بوو چیوئ کهرا. ئانه یچا به راو ئا دووه بلیمه ته یه، ئازادی مرو فقه کا که م که رو ساتیو گه رکشا سوو چیوه تاز فی ربا. نمونه، هه نی کناچه په نا هه ندی کورده ی که ئینا ئه و ره پانه، ئه داو تاته شا نمازا وه رزش کهرا، یان گورانی واچا، چونکه به پاو کهلتوور یشا عه یبدرئ با، یان کناچه کیشا پهی نیهن گرد چیوه وانا. چیگه نه ئا زارولئ چا به شه نه دما گنا و هیچ فی رئ مه با.

سەرچەمى

Johansson T(2001). Socialpsykologi-
subjektivitet. Överskridande och
förändring Studentlitteratur

Giddens A(2003). Sociologi. Lund:
Studentlitteratur

جۆرج سيمهه، يو چا كۆمه لئاسانه كه به
پاشكاوى باسو بار كهردى جه لاده گاهه پهي
شارى كهرو، كه گوزهران چهنى دلئشه نه
ويه ره و. بار كهردى جه لاده گاهه ئا
پرؤه سه نه كه جه سه رده مه و شوپش و
پئشه سازى (industrialism) ئه داييى (توماس
يوهانسون، 2001 لا پهره 101). فره و گوند
نئيشينه كا پهي ههرمان كهردى روه شا كهردى
شار، جه بارپوه تهرنه پهي وئ
رزرگار كهردى جه ستمو دهر به گه كا. ژيانو
شارى جياوازي ته ماش ههن چهنى ژيانو
لاده گاهى. ئا كه سئ بيان ئا ناقصى كه شاره
ژياوه فره تايبه تمه ندى وئشا ده سه نه مدا، يو
چا چيوه كه مرؤف تا رادپوه فره مه تاوؤ
پيپره وش كهرو كه لتور و داب و نهرتا، چي؟

كاتى مرؤف ياگئ وئش وئش جيا مارؤنه،
ته نها تواناى ژنيگه گهش مه فارپو، به لكو
فره و لايه نه كا ژيانش فارپانه، به تايبه تى
ژيانو رؤژانه ئيش، زوان، ئابورى و فره جه
لايه نه كا تهرى. يو چا گؤرانكاريا كه جه
سهرو مرؤفقيه نه مئ، كلتورا. پيسه ژيانو
لاده گاهى مه تاوؤ پاوه نو كلتورو وئش بوونه،
ئى مه سه لئچه به ههردوئ ئنيوه كار كهرو
سهرو ئا كه سه يه. جه لايه نه وه مرؤف
تازادانه وير كه روه و چيوى تازئ فيربوو،
چونكه كارى گه رى كلتورئش نيا سهرو،
جه لايه نيوه تهرنه، ئا كه سه په نيوه ش
مه مه نو كه هاوارش پهي بهرو كاتيوه تووش
و كئشه وه بو. پوكى ته ماشا كه رمئ كه
ئا په نابهرئ پهي نمونه، كه ئينا ئه وورپانه
مه تاوا وئشا بئزاهه، كوئئنى دلى دوئ كلتورا.

Hawraman Junral

Guvvaro Horamani

Guvarewe manganen Destew Nwisera Horamani bershkero

Jmare 13 u Mangew 9 u Salew 2008

www.hawramannet.tk